

NÁSTIN ODĚVŮ V OSMANSKÉ ŘÍŠE V 16.STOLETÍ

Ing. Martina Hřibová Ph.D.

Osmanská říše byla světově známá produkcí přepychových látek tkaných zejména z hedvábí a kovových vláken. Bohatě zdobené hedvábné satény a samety byly také velmi ceněny. Na počátku 16. století bylo město Bursa ležící na hedvábné stezce centrem

mezinárodního obchodu s hedvábím, proto se zde také vyvinul vlastní textilní průmysl od druhé poloviny 16. stol. Látky vyrobené v Bursce se prodávaly do celé Evropy (např. do Švédska) ale i do Iránu a hlavně se používaly pro oděvy sultánova dvora.

Existovalo 6 základních typů hedvábí: Atlas – jednobarevný satén, serenk – mnohobarevný, základem byla žlutá a další dvě či více barev, kemha – velmi drahocenná látka v mnoha barvách obohacená o zlato, pozlacené stříbro či stříbro, seraser – nejdražší, tkaná z kovových nití, neměl víc než 3 barvy, kadife – jednoduchý samet a catma – kombinace sametu (vlas) a saténu s vetkaným zlatem či stříbrem. Dalšími používanými materiály byla bavlna, len (kombinace lnu a bavlny se zvala bez) a vlna (např. těžká vlněná látka zvaná aba). Obvyklá šířka hedvábných látek byla kolem 65 cm, ale jsou doloženy i větší šíře.

6

7

zdobené hedvábnými pruhy kolem otvorů. Svrchní oděvy mohly být vycpávané, prošívané a lemované kožešinou. Entari (vnitřní kaftany) se vyráběly z měkkých a lehkých hedvábí, zatímco kaftany z tuhých a těžkých látek, často byl zadní díl ještě hojně škrobený a tím velmi tuhý. Krejčí proto museli používat pevné jehly i nitě a vyvinuli speciální techniky šití.

Sultán též používal kratší kaftany (hirka) přes salvary, zejména při jízdě koňmo. Občas nosil kalhoty zvané caksir, které měly připojené bavlněné nebo lněné ponožky ke kotníkům. Další možností byly dizlik (kožené kalhoty), ke kterým se nosily ponožky nebo měly našité proužky jako třmeny jež se přetahovaly přes boty. Bohatě zdobené hedvábné brokáty byly určeny pro slavnostní a oficiální příležitosti. Každodenní sultánovy oděvy byly z jednobarevných hedvábí, které mohly být hladké nebo

Nejoblíbenější barva byla rubínově „karmazínová“ červená, pistáciově zelená a středně světle modrá, která se běžně používala se slonovinou, žlutohnědou nebo hnědou. Vetkané motivy v látkách byly velké, obvykle květy a plody (granátové jablka, karafiáty, tulipány, lilie, cypřiše) dále srpky měsíce, abstraktní vzory aranžované do esovitého tvaru. Nejoblíbenějším byl tzv. cintemani série trojitých kruhů skládaných do trojúhelníku někdy spolu s dvojitými zvlněnými liniemi.

Oblečení lidí v Osmanské říši se pro Evropany nezvykle skládalo z mnoha vrstev nošených i v nejparnějších letech. Podívejme se na jednotlivé oděvy.

Sultán nosil vnitřní oděv entari (zřejmě i zvaný fustán či dolma?) a svrchní oděv kaftan, což je výraz, který běžně popisuje obojí oblečení. Vnitřní šat se otvíral vepředu, zapínal na těle řadou šňůrových knoflíků a oček. V pase byl přepásán opaskem nebo šerpou. Rukávy sahaly buď k zápěstí nebo po loket a byly opatřené knoflíky, ke kterým se mohly připínat kolluk (připojitelné rukávy). Pod vnitřní šat muži i ženy nosili etek či gomlek (vlněná, bavlněná nebo hedvábně-bavlněná košile) a salvar (volné kalhoty u kotníků zapnuté knoflíky nebo poutky). Některé vnitřní oděvy byly bez límců, jiné měly stojáčky. Boční švy byly buď rovné nebo se zakřivením v bocích. Do tohoto švu se vkládaly kapsy. Svrchní oděvy byly střiženy obdobně a měly rukávy po loket a tak mohla být zdůrazněna spodní róba či připojitelné kolluky (rukávy). Svrchní roba byla málokdy zapínaná na knoflíky, častěji se nosila volně. Typ zvaný merasim kaftan (ceremoniální oděv) měl rukávy sahající až po zem a rozparky v průramku, kudy se protahovaly ruce.

Svrchní i spodní oděvy byly podšité a

8 AGA

9

s doplňkovým keprem, lisovaným zlatem a stříbrem, či vzory s moaré. Sultáni též nosili vlněné, kožené a kožešinové svrchní kabáty do zimy (ferace, kaba či snad i kontos) stejně jako oděvy z vlněného klotu nebo mohéru tkaného z srsti známých ankaraských koz, v té době zdobených moaré vzory. Některé z plášťů měly kapuce, zapínání se vpředu na knoflíky a poutka a lemování s třásněmi.

Říšské pokrývky hlavy tvořil velký turban vytvořený z bavlny v nejvyšší kvalitě nebo lnu omotaný kolem vysoké čepice. V době vlády sultána Suleymana turbany vládců a úředníků byly elipsovité, turbany „ulamů“ (teologů) rozměrnější a kulatější. Říšský turban se lehce změnil v 17. století.

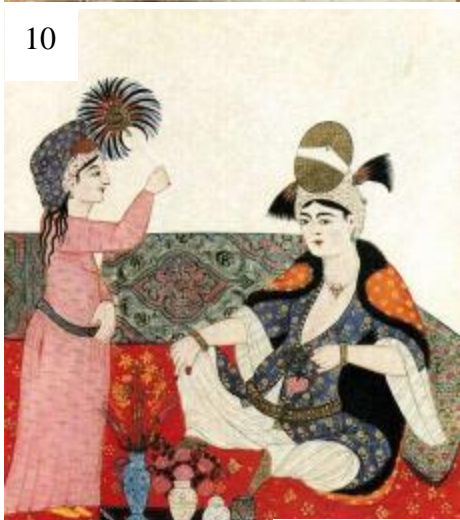
Doplňky pro sultány a jejich rodiny jako šerpy, závoje, kryty turbanů, proužky na hlavu a bohcas (čtverce používané k zabalení oděvů) obvykle z bavlny nebo lnu bohatě vyšíváné hedvábím a kovovými nitěmi byly vyráběny skupinou řemeslníků zvanou zerduz, což byla v letech 1526-1566 malá, velmi elitní skupinka o 5-7 členech. Sultánovo spodní oblečení vyráběné jinou skupinou se skládalo z hedvábných, bavlněných či lněných nočních oděvů, košil, spodních košil, spodků a ponožek.

Muži i ženy nosili stejné ošacení. Vzhledem k tomu, že v paláci Topkapi se zachovaly pouze sultánovy oděvy, oděvy žen z 16. století nejsou příliš známy. Při pohledu na několik dobových obrazů (obr 9-13) lze říci, že ženy na dvoře nosily vnitřní a svrchní oděvy s zdobenými opasky a čepice se závoji připevněnými ozdobnými proužky.

Předpokládá se, že ženy oblékaly spodní tuniku (gomlek – zcela rovná, bílá košile oblékaná přes hlavu s dlouhým rozparkem v předu, dosahující do půli lýtek).

Další vrstvou je upnutější krátký spodní kabátec hirka či chirka. Zajímavý je tím, že díky přednímu švu střiženému rovně se vpředu na hrudi rozevívá. Svrchními kalhotami byly salvar (úzké kolem kotníků a rozšiřující se vzhůru). Často jsou ušity mnohem delší a tak se velmi měkká látka řasí dole kolem nohou. Upozorňuji, že široké, pytlovité, dole stažené tzv. harémové kalhoty se nevyskytovaly. Přes toto všechno se oblékal dlouhý svrchní kabát entari stejného tvaru jako mužský často s vysoko položeným kulatým výstřihem. Při formálních příležitostech ženy, stejně jako muži, nosili volný kaftan z drahých

10

11

12

látek o délce ke kotníkům. Jestliže ženy vyšly na veřejnost, pak přes toto všechno ještě měly oblečený svrchní volný vlněný kabát ferace s kulatým výstřihem. Na hlavě ženy vždy měly nějakou verzi čepice. V 16. století to zřejmě byl jednoduchý tvar krabice doplněný bílým závojem. K připevnění závoje se používal ozdobný proužek látky ovázaný kolem čepice. Při pohybu na veřejnosti ještě hlavu pokrývaly yashmakem - šátkem či sadou šátků přehozených přes čepici a kryjící spodní část obličeje a krk. Na některých obrázcích se objevuje i maska přes oči z koňských žíní. Oblíbené byly zlaté či stříbrné šperky, jen menší, než bychom očekávali.

Kaftany měly v osmanské společnosti zvláštní význam a byly věnovány jako dary cizím panovníkům, ambasadorům, úředníkům a významným umělcům. Obdarování hilat či snad kapanices (čestný oděv) bylo islámskou tradicí. Hilaty vyrobené z nejdražších látek se pokládaly na ramena obdarovaných. Stávalo se, že někdy hosté dostali dvě a více rób. Jan Zápolský (János Zápolyi), Sulejmanův vazal v Maďarsku, obdržel 4 hilaty, když se sultánem obléhal Vídeň r. 1529. Rakouský vyslanec (r. 1541) byl natolik potěšen hilatem, že se v něm nechal vyobrazit ve svých memoárech.

Pro Evropany byl nezvyklý konzervatismus oděvů vycházející z hluboce zakořeněné muslimské koncepce slušnosti a důstojnosti oblečení. Pochopitelné jsou také drobné oděvní rozdíly v jednotlivých oblastech říše, stejně jako odlišené byly oděvy nemuslimské komunity.

Shrnutí:

13

Turecký mužský oděv byl stříhem i složením dědictvím perské kultury. Skládal se z dlouhého spodního kaftanu přepásaného hedvábným opaskem, se širokých nohavic sahajících po kotníky a vrchního úboru kaftanového stříhu, bez rukávů nebo s krátkými dekorativními visícími rukávy. Podobně jako v Persii zimní oděvy vatovali a ozdobně prošívali.

Ženský oděv v podstatě kopíroval mužský. Na veřejnosti ženy ještě nosily svrchní kabátce ferace a závoje kryjící dolní polovinu tváře a krk.

Osmané byli proslaveni výrobou hedvábných tkanin – vzorované damašky, brokáty, i zlatými a stříbrnými nitěmi protkávané samety. Oblíbeným motivem byly stylizované velkoplošné rozvíjející se květy a plody (hyacinty, tulipány, granátová jablka, ananasy, bodláky. Nejznámější a nejobdivovanější barvy byly: turecká „karmazínová“ a červená v různých odstínech, medově žlutá a pistáciově zelená. Bohaté výšivky pravými zlatými a stříbrnými nitěmi, nazývané škófiom měly vysokou technickou úroveň. Rozvinutá byla i výroba jemných kůží: karmazínu a safiánu.

Poděkování

Děkuji knihovně University of Illinois, Champaign Urbana, USA za zapůjčení literatury, Normě Linton za podporu a Ing. Pavlu Kaszonyimu za překlad některých textů z maďarštiny.

Literatura

- [1] The Age of Sultan Suleyman the Magnificent, E. Atul, National Gallery of Art, Washington, 1987
- [2] Turkish art, E. Atul, Smithsonian Institution Press, Washington, 1980
- [3] The Topkapi Saray Museum. Costumes, embroideries, and other textiles, J.M. Rogers, London : Thames and Hudson, 1986.
- [4] The Topkapi Sarayi Museum. The Albums and illustrated manuscripts, F. Cagman, London : Thames and Hudson, 1986
- [5] Ottomans Women`s Clothing, Anahita al-Qurtubiyya bint `abd al-Karim al-hakim al-Fassi, http://www.geocities.com/anahita_whitehorse/ottofemcloth.html
- [6] Tisícročie módy, M. Zubercová, Osveta, 1988
- [7] Women`s Costume of the Near and Middle East, J. Scarce, Unwin Hyman limited, 1987
- [8] Kereszt és félhold a török a kor magyarországon (1526-1699) Encyclopaedia Humana Hungarica 05., <http://mek.oszk.hu/01800/01885/html/index.html>

Obrázky

1 turecký jezdec na koni, turecké miniatury Szigetvári Csöbör Balázs, 1570, Európa Könyvkiadó, Budapešť, 1983, obr. 5 [8]

2 prošívaný kaftan z druhé čtvrtiny 16. století, Topkapi Sarayi Muzeum. Istanbul [3].

3 korunovace sultána Selima, Turecké miniatury z období poraženého Maďarska,. Fehér Géza, Magyar Helikon- Corvina, Budapešť, 1975, tabule 47B, uloženo v Istanbulu, Muzeum Topkapi Sarayi, [8]

4 dětský atlasový kaftan a kalhoty, vyrobeno pro Sulejmana, 1510, Topkapi Sarayi muzei, Istanbul, [3]

5 jezdcí, Osmanská říše v Evropě, Hegyi Klára-Zimányi Vera.: Corvina, Budapest, 1986, 42. barevný obrázek, [8]

6 turecký vysoký úředník se zbrojnoši, Turecké miniatury Szigetvári Csöbör Balázs, 1570, Europa Konyvkiado, Budapešť, 1983, 2. obrázek [8]

7 turecký hodnostář rozsyává peníze mezi lid – miniatura, „A magyarok krónikája“ - Kronika Maďarů, Glatz Ferenc, vydavatelství Officina Nova, Budapešť, 1995, 219. strana [8]

8 Cesare Vecellio - turecký zeměpán, konec 16. století, Maďarské dějiny výchovy, 3. část, Ochranná věž bašta křesťanství, Domanovszky Sándor, Magyar Történelmi Társulat, Budapešť, 36. strana [8]

9 tanečnice s kastaněty, miniatura Szigetvári Csöbör Balázs, 1570, Europa Konyvkiado, Budapešť, 1983, 10. obrázek [8]

10 sultánova hlavní žena, Hegyi Klára-Zimányi Vera, Osmanská říše v Evropě, Corvina, Budapešť, 1986, 24. barevný obrázek [8]

11 turecká žena, miniatura Szigetvári Csöbör Balázs, 1570, Europa Konyvkiado, Budapešť, 1983, 16. obrázek [8]

12 otrokyně hrající na hudební nástroj, Hegyi Klára-Zimányi Vera, Osmanská říše v Evropě, Corvina, Budapešť, 1986, 26. barevný obrázek [8]

13 hudebníci a tanečníci, Hegyi Klára-Zimányi Vera, Osmanská říše v Evropě, Europaban Corvina, Budapešť, 1986, 162. barevný obrázek – výřez [8]